

РЯБІНІНА Ірина Миколаївна,

канд. філол. наук, доцент,

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

ORCID ID: 0000-0002-4170-654X

ЛИСЕНКО Наталія Василівна,

канд. філол. наук, доцент,

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

ORCID ID: 0000-0003-2371-448X

КОВАЛЬОВА Катерина Дмитрівна,

викладач,

Слов'янський коледж транспортної інфраструктури

ORCID ID: 0000-0002-4136-4260

Україна

МЕТОДИКА ПЕРЕКЛАДУ НЕНОРМАТИВНОЇ ЛЕКСИКИ ІНОЗЕМНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Ненормативна лексика (також нецензурна лексика, обценна лексика, лихослів'я) – табуована (неприпустима) лексика, яку носії мови сприймають як відразливу, непристойну. У це визначення входять такі поняття, як вульгаризми, блюзнірство, прокльони й лайка. Така мова перебуває поза нормальним стилем спілкування. Ненормативна лексика є сегментом лайливої лексики різних мов, що включає невічливі, непристойні, вульгарні та лайливі вирази. Використання вульгаризмів має чіткі національні, культурні та соціальні ознаки й суттєво відрізняється в різних культурах та соціальних групах. Кожне суспільство визначає окремо належність слів до ненормативної лексики або вульгаризмів і формулює своє ставлення до них. У багатьох країнах світу існують закони, які обмежують використання нецензурної лексики в публічному житті, у ЗМІ тощо. Вульгаризми частіше вживаються в розмовній мові, ніж у літературній.

Сучасна література насичена творами «письменників», у яких ті безмірно вживають вульгаризми. На думку психолога Н. Мухітдінової, у новій

літературі наразі чимало так званих графоманів, робота яких в основному полягає писати твори аби писати, і таким чином відриватися від реальності. На думку дослідниці, така писанина є беззмістовною; нецензурна лексика тут виступає лише як спосіб привернути увагу читача. Зрозуміло, що в літературі може вживатися цілком адекватна лайка, як-от для підсилення емоційного ефекту чи змалювання образу героя, – але ненормативна лексика в літературних творах має місце лише тоді, коли сама творчість того чи іншого автора має цінність.

На нашу думку, перекладач має володіти певними компетентностями, а саме: уміло володіти традиційними перекладацькими трансформаціями, екстралінгвальними та лінгвокраїнознавчими знаннями (як мови-оригіналу, так і вихідної мови-перекладу), а також навичками художнього відтворення тексту. Такий набір необхідних умінь і навичок у своєму синтезі дає можливість інтерпретувати та адаптувати оригінальний текст твору так, що результат перекладу відповідатиме за змістом та прагматикою оригінальним реплікам героїв роману, при цьому переклад залишатиметься максимально природним за звучанням для лінгвокультури читача. Навіть за умови володіння таким мінімальним, але важливим набором компетенцій, перекладач в умовах сучасних реалій нерідко зіштовхується зі значною кількістю підводних каменів. І не зайвим було б разом із впровадженням Закону України від 25 квітня 2019 року «Про забезпечення функціонування української мови як державної» сформувати й чітко регламентувати основні вимоги та критерії для процесу художнього перекладу, що значно б полегшило роботу перекладача та покращило б якість україномовного перекладу іноземної художньої літератури.

Існує декілька підходів до методики перекладу ненормативної лексики. Так, дослідник А. Федоров у своєму лінгвістичному нарисі «Основи загальної теорії перекладу» пропонує два основні напрямки у вирішенні проблем перекладознавства, – такі, як загально-лексикологічні та граматичні питання перекладу. Водночас учений розглядає особливості перекладу різних стилів мови, де досить детально подає лінгвістичні питання, пов'язані з інтерпретацією текстів художньої літератури. Цікавою для нас виявилася та думка, що при перекладі арготизмів та просторіччя (а ненормативну лексику можна умовно віднести до цієї категорії – авт.) перекла-

дач повинен відтворити їх на такому ж стилістичному рівні, не вдаючись до заміни на більш літературні, книжкові слова та вирази. Автор наголошує, що в перекладі, у якому діалектизми, арготизми або загальнопросторічні елементи оригіналу відтворено з порушенням авторського задуму, і в якому припускаються суто літературних слів або словосполучень, неможливо досягти відтворення стилістичного забарвлення та цілісності оригіналу. Також А. Федоров вважає, що хоча як на практиці, так і в теорії, приперекладі особлива увага надається лексиці, не меншого значення можуть набувати граматичні засоби, які здатні відтворити стилістичне забарвлення просторіччя, зокрема суфікси суб'єктивної оцінки, синтаксичні зсуви тощо.

У праці «Слово про переклад» В. Комісарова ми знаходимо інший підхід до проблем перекладу і теорії, які, на нашу думку, більш повно охоплюють низку проблем, що виникають при перекладі. Перевагою є те, що автор розглядає питання перекладознавства не лише в мовному аспекті, а й висуває теорії, пов'язані з комунікативною функцією. Корисним стає те, що останній підхід можна застосовувати й відносно до ненормативної лексики, оскільки вона часто з'являється в прямій мові та виконує безпосередньо комунікативну функцію.

Прагматичні аспекти перекладу висвітлено в дослідженні О. Швейцера «Теорія перекладу: статус, проблеми, аспекти». Цікавими є його спостереження щодо еквівалентності та адекватності перекладу, що пояснюють сам процес перекладу та можливі критерії його оцінки як результату.

На нашу думку, досить вдалий підхід до класифікації моделей перекладу пропонує З. Львовська в роботі «Теоретичні проблеми перекладу». Покеровуючись принципом зв'язку між мовними значеннями та змістом мовленнєвої діяльності, усі існуючі теорії перекладу дослідниця поділяє на два основні типи: мовні та комунікативні, припускаючи при цьому належність деяких теорій до так званих перехідних випадків. Оскільки вульгаризми є тим прошарком лексики, що безпосередньо пов'язані з людським спілкуванням, ми хотіли б насамперед детальніше зупинитись на комунікативних моделях перекладу. До цієї категорії дослідниця відносить теорію динамічної еквівалентності й теорію рівнів еквівалентності, і, зважаючи на те, що ненормативна лексика несе на собі чітке експресивно-емотивне позначення, теорія динамічної еквівалентності

видається нам досить вдалою для застосування її при перекладі текстів, які містять нецензурні слова та вирази. Водночас автор зазначає, що динамічна модель перекладу включає низку структурних, семантичних і функціонально-стилістичних обмежень, що звужують вибір і визначають напрямок перекладацьких перетворень. І серед цих обмежень на-самперед вичленовуємо експресивні та металінгвістичні характеристики тексту оригіналу, його жанрово-стилістичні особливості, частотність уживання тієї чи тієї лексичної одиниці в мові перекладу в межах відповідного стилю тощо.

Зовсім іншою теорією комунікативних моделей перекладу є теорія рівнів еквівалентності, уперше запропонована В. Комісаровим, яка ґрунтується на ідеї про те, що план змісту мовленнєвого твору має свою «багатшарову» структуру, і в ньому можна виділити певні рівні та встановити між ними ієрархічні зв'язки: 1) мета комунікації, тобто інтенція, яка вкладається автором у мовленнєвий твір. Надалі йдуть чотири рівні, що підпорядковуються один одному та меті комунікації; 2) рівень опису ситуації (інформація про матеріальні та ідеальні об'єкти дійсності та зв'язки між ними); 3) рівень (структури) повідомлення (тобто вибір одного з можливих синонімічних способів опису ситуації дійсності); 4) рівень висловлювання (лінійна низка в особливий спосіб відібраних знаків, що об'єднуються за будь-якими правилами та розташовуються в певному порядку) та 5) рівень мовних знаків (слів).

За цією теорією процес перекладацької діяльності відбувається в такий спосіб: 1. На етапі аналізу висловлювання оригіналу перекладач проходить шлях знизу вгору (від знаків до мети комунікації, послідовно з'ясовуючи всі рівні змісту). 2. На етапі синтезу висловлювання на мові перекладу перекладач проходить всю ієрархію рівнів у зворотному порядку, послідовно перевіряючи, чи не визначає однозначно кожний рівень змісту остаточний варіант перекладу. Якщо виявляється, що якийсь рівень вимагає обов'язкового вжитку певних форм, перекладач обирає варіант на мові перекладу, так би мовити, незалежно від оригіналу.

Також дослідники-лінгвісти визначають такі три основні групи перекладацьких трансформацій, які, у свою чергу, містять різні способи та техніки перекладу: 1. *Лексичні трансформації*: лексичне запозичення (техніка: Transkription, Transliteration); лексична заміна (техніка: Substitution –

переклад за допомогою мовного відповідника); лексичні структурні зміни (зміна словотворення). 2. *Граматичні трансформації*: (дослівний переклад; перестановка; зміна в середині конструкції; додавання; скорочення; заміна в середині категорії; транспозиція. 3. *Семантичні трансформації*: семантичне запозичення (вербалізація одних і тих же змістових елементів речення через їх абсолютні мовні еквіваленти); модуляція; розширення; звуження; мутація.

В англійській мові, на відміну від української, відсутній суворий поділ на прийнятні нецензурні слова й категорично заборонені, унаслідок чого ускладнюється розуміння про порушення етичних норм при використанні вульгарних лексичних одиниць. Лінгвістичні дослідження свідчать, що ненормативна лексика становить 0,5–0,7 % від усіх слів, що використовуються носіями мови щодня. Відсоток використання вульгаризмів вважається високим, якщо розглядається в порівнянні з частотністю вживання інших мовних одиниць. Так, займенники *our*, *us*, *we* становлять 1 % від усіх слів щоденного вживання, і цю статистику підтверджено дослідниками, які вказують на те, що кожне 14-те слово або вираз в англійській мові має різко знижену стилістичну тональність. Крім того, 50 % усіх слів, що використовуються громадянами США в громадських місцях, – це лексеми *shit* та *fuck*.

Відзначимо, що визначення частотності вживання лексичної одиниці в тій чи тій мові є важливою частиною лінгвокультурного аналізу, бо кількість контекстів використання визначає функціональну значущість досліджуваної мовної одиниці. Отже, задля збереження репрезентативності під час перекладу вульгаризмів необхідно добирати такий варіант відповідності, що в мові перекладу вживатиметься в такій кількості контекстів, як і вихідна лексема в мові оригіналу. Також із найбільш поширених перекладів, зазначених В. Жельвісом, лексичних одиниць *shit* і *fuck* – це лайно і ***ебать. Перш ніж скористатися поданими варіантами, перекладач повинен визначити екстралінгвістичний контекст ситуації, знайти інформацію про героя твору, бо ці компоненти образу джерела висловлювання є його індивідуальними особливостями, які формують його культурне тло.

Отже, щоб обрати варіант, який найбільше підходить за змістом, необхідно перевірити частоту вживання знайденої лексеми в мові перекла-

ду. Один із найпростіших способів визначення частотності використання мовної одиниці – постановка запиту в пошуковій системі в лапках. Наприклад, результати пошуку контекстів вживання вульгаризму «лайно» показують, що ця мовна одиниця використовується в мережі «Інтернет» 9 840 000 разів. Англійське *shit* використовується в 525 000 000 контекстах. Отже, можна дійти висновку, що «лайно» має вулчу сферу вживання, що має бути враховано під час перекладу.

У такий спосіб у сучасному світі збільшується кількість вульгаризмів, які використовуються в медіадискурсі та кіноіндустрії. Це пояснюється зниженням рівня цензури в Інтернет-просторі. Але кожна мова унікальна, у зв'язку з чим має відмінну від інших траєкторію розвитку. Так, поняття нецензурної лексики в українській та англійській мовах відрізняються наявністю розмежованості вульгаризмів за ступенем забороненості в першому та відсутністю чітких меж для поділу даних лексем за стилістичною тональністю в другому. Крім того, частотність уживання семантично вульгарних лексем з однаковим денотатом, як правило, відрізняється в українській та англійській мовах, що необхідно враховувати під час перекладу.

DOI: 10.51587/9798-9917-51926-2025-023-139-144

Olena BEREZINSKA,
senior lecturer
of the Department of Foreign
Languages for professional communication
of the International Humanitarian University
ORCID ID: 0000-0001-8542-4600
Odessa, Ukraine

USING THE VOICE AS A COMMUNICATION TOOL

English has become one of the most popular languages in the world, and this is due to several key reasons. Firstly, English is the official language of many influential countries, including the United States of America, Great Britain, Canada, and Australia. This language is used in politics, business, science, and culture, making it a language of international communication. Secondly, the English language is widely used in information technologies and the Internet,